

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ISSN: 2663-6840 (Print)

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 1 (49)

**На пошану
ОЛЕКСИ МИШАНИЧА,
члена-кореспондента НАН України,
доктора філологічних наук, професора
(до 90-річчя з дня народження)**

Ужгород – 2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Мотокі Номачі, PhD, професор університету Хоккайдо, Саппоро, Японія.

Голова редакційної ради

Наталія Венжинович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови УжНУ.

Відповідальний редактор

Юрій Бідзіля, доктор наук із соціальних комунікацій, декан філологічного факультету УжНУ.

Члени редакційної колегії

Зоя Адамія, доктор філологічних наук, професор, директор Грузинсько-українського інституту мови та культури університету імені Гурама Таварткіладзе, Тбілісі, Республіка Грузія.

Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету в Оломоуці, Оломоуць, Чеська Республіка.

Валентина Барчан, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Наталія Бедзір, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології та світової літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Аніко Бергсасі, доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки» (спеціальність: філологія), доцент, завідувач кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, Берегово, Україна.

Міхал Вашичек, PhD, провідний науковий співробітник Слов'янського інституту Академії наук Чеської Республіки, Прага, Чеська Республіка.

Василь Івашиків, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української фольклористики імені академіка Філярета Колесси, ЛНУ імені І. Франка, Львів, Україна.

Вікторія Лебович, PhD, Університет ім. Лоранда Етвеша, Будапешт, Угорська Республіка.

Олена Левченко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна.

Валерій Мокієнко, доктор філологічних наук, професор Інституту славистики Грайфсвальдського університету, Грайфсвальд, Німеччина.

Леся Мушкетик, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, Київ, Україна.

Сергій Потапенко, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології і філософії мови Національного лінгвістичного університету, Київ, Україна.

Мацей Рак, доктор філологічних наук габілітований, професор Інституту славистики Ягеллонського університету, Краків, Польська Республіка.

Дорота Крістіна Рембішевська, доктор філологічних наук, професор, Польська академія наук, Варшава, Республіка Польща
Іван Сабодош, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна.

Галина Шумицька, доктор філологічних наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи УжНУ, Ужгород, Україна.

Кароліна Скварська, PhD, зав. відділу Слов'янського інституту Академії наук Чеської Республіки, Прага, Чеська Республіка.

Дмитро Цолін, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології, Національний університет «Острозька академія», Україна; Університет Мартіна Лютера, доцент, Лейпциг, Німеччина.

Сергій Шаров, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри комп'ютерних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, Мелітополь, Україна.

Желька Фінк-Арсевскі, доктор філологічних наук, професор Університету в Загребі, Загреб, Республіка Хорватія.

Мірослав Янков'як, PhD, науковий співробітник Слов'янського інституту Академії наук Чеської Республіки, Прага, Чеська Республіка.

Вероніка Баньої, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ, Ужгород, Україна.

Олеся Харьківська, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, заступник декана філологічного факультету УжНУ, Ужгород, Україна.

Ольга Пискач, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ, Ужгород, Україна.

Оксана Кузьма, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Оксана Тиховська, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури УжНУ, Ужгород, Україна.

Олеся Барчан, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики УжНУ, Ужгород, Україна.

Наталія Петрица, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри словацької філології УжНУ, Ужгород, Україна.

Євген Соломін, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики УжНУ, Ужгород, Україна.

Редактор-перекладач

Оксана Миголінець, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології УжНУ, Україна.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 7972 від 9 жовтня 2003 р.

«Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія» є фаховим виданням категорії «Б» із філологічних наук (спеціальність 035 – Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року. Додаток 4. Журнал включено до Міжнародної наукометричної бази IndexCopernicus International (Республіка Польща).

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційній сторінці видання: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua>

Адреса редакції:

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», філологічний факультет, вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88017

Тел.: +380506645839, +380672841830; e-mail: visnykfilfak.uzhnu@gmail.com

ISSN: 2663-6840

Дата реєстрації: 14.11.2018

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Протокол № 7 від 20.06.2023.

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ (на матеріалі оповідань Івана Яцканина)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(49)

УДК 821-93.09(437.6=161.2)Яцканин

DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).118–122.

Талабірчук О. Сучасна література для дітей українського зарубіжжя (на матеріалі оповідань Івана Яцканина); кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. У статті вперше розглядається громадська та творча діяльність яскравого представника української літератури зарубіжжя І. Яцканина (голови Спілки українських письменників Словаччини), що пов'язана з літературою для дітей. Простежено, що письменник із 1999 року опікується дитячою пресою українців Словаччини як редактор дитячого журналу «Веселка». До щомісячника він підбирає матеріал таким чином, щоб розвивати у дітей знання про українську культуру, звичаї та літературу.

Незважаючи на те, що І. Яцканин є автором трьох збірок оповідань для дітей «Наталка вже не плаче» (1988), «Чарівний рюкзак» (2006), «Мій дід Робінзон» (2013) та пригодницької повісті «Капітан із Залізної гори» (2022), немає жодної розвідки, яка б стосувалася аналізу зазначених творів. Це й умотивовує актуальність та мету статті: проаналізувати та з'ясувати основні складники художніх творів для дітей І. Яцканина. У роботі використано біографічний, культурно-історичний та естетичний методи дослідження, а також методику пообразного та ідейно-тематичного аналізу.

У розвідці простежено, що проза автора для дітей репрезентована реалістичними, певною мірою автобіографічними оповіданнями, які призначені для молодшого шкільного віку. Загалом оповідання письменника для дітей втілюють ті ж концепти, що є характерними для усього художнього світу письменника: важливим є топос «рідного простору» та люди, які його населяють, зокрема старше покоління, яке виступає у творах своєрідними мудрецами. Як правило сюжети оповідань розгортаються у межах реального світу, якому представники старшого покоління намагаються надати утаємниченого, цікавого сенсу. Прикметно також те, що ці старші герої перебувають в екзистенційній ситуації самотності, що також є одним із характерних мотивів прози І. Яцканина.

Проаналізовано, що вагоме місце в оповіданнях для дітей займають описи природи, зокрема образ водної стихії («Біла млина нема броду», «Дві річки й Адмірал», «Багатоголося ріка», «Всі потічки в море хочуть») та лісові пейзажі («Гора горі не пара»). Відхід від невеликих за обсягом творів та суто реалістичної прози простежено у пригодницькій повісті «Капітан із Залізної гори», у якій переплетені казкові та реалістичні елементи, що помічається у першу чергу в образі головного героя твору.

Ключові слова: Іван Яцканин, література для дітей, оповідання, реалістична проза, повість.

Постановка проблеми. Письменник Іван Яцканин (голова Спілки українських письменників Словаччини) передусім відомий прозовими творами, які публікує з кінця 80-х рр. ХХ ст. (наразі вийшло друком понад 20 збірок), а також як редактор літературно-мистецького та публіцистичного журналу «Дукля», як автор численних літературно-критичних статей, як перекладач зі словацької мови українською. Незважаючи на те, що творчий доробок автора перебуває у полі зору літературознавців як Словаччини, так і України, найменш поціновано залишається його багаторічна діяльність на посаді редактора дитячого журналу «Веселка», а також маловідомі його оригінальні твори для дітей.

Аналіз досліджень. Сучасна українська література для дітей та юнацтва активно вивчається такими дослідниками, як О. Будугай, О. Гарачковська, Н. Резніченко, Н. Сидоренко, О. Чепурна, В. Костюченко, Б. Салюк, А. Бойчук, В. Кизилова, Т. Качак та ін., у працях яких вона постає об'єктом дослідження. Дещо меншою мірою розглядаються також і теоретичні питання літератури для дітей та юнацтва, зокрема питання наративу, жанрової класифікації, стилевих домінант тощо. Сучасний стан та актуальні проблеми вивчення української прози для дітей та юнацтва подано в оглядовій статті Т. Качак [Качак 2017], яка добре відображає тенденції вивчен-

ня цієї літератури. Відзначимо, що більшість досліджень стосуються літератури для дітей та юнацтва, що творена на материковій Україні, та практично не згадується дитяча література українського зарубіжжя, за винятком української діаспорної літератури. Стосовно української літератури Словаччини, яка не належить до діаспори, адже українці є там автохтонним населенням, то вона на сьогодні зовсім не досліджена. Це й умотивовує актуальність нашої праці.

Мета статті, завдання. Оскільки відсутні дослідження з обраної теми, то мета статті полягає в загальному аналізі творів для дітей І. Яцканина. До завдань досягнення мети відносимо з'ясування основних складників художніх творів для дітей І. Яцканина.

Методи та методика дослідження. У роботі використано біографічний, культурно-історичний та естетичний методи дослідження, а також методику пообразного та ідейно-тематичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Творча та громадська діяльність І. Яцканина пов'язана з літературою для дітей дуже тісно здавна. Перша збірка його оповідань для дітей «Наталка вже не плаче» побачила світ ще в 1988 році. Загалом це була друга збірка творів у його доробку й сам автор не надав їй великої ваги, адже не вважав ці одні з перших проби пера надто вдалимими. Між виданням цієї та наступної

збірки оповідань для дітей різниці у 18 років, протягом яких письменник публікує ряд збірок оповідань, новел та повістей, що призначені для дорослого читача, однак це не означає, що література для дітей та юнацтва його не цікавить. Навпаки, з 1999 року він опікується дитячою пресою українців Словаччини як редактор дитячого журналу «Веселка». Це видання має довгу й славу історію, яка розпочалася ще в 1951 році у вигляді газети, яка спочатку видавалася російською мовою, а з 1953 року переходить повністю на українську мову та існує під назвою «Піонерська газета» аж до 1968 року [Ганудель 2004, с. 63]. Згодом газету перейменовано на дитячий часопис «Веселка» і він видається й донині. Матеріал журналу добирається таким чином, щоб розвивати у дітей знання про українську культуру, літературу, звичаї, і, як відзначає Зузана Ганудель, «з великою любов'ю газета вчила і вчить любити рідне слово, рідну мову» [Ганудель 2004, с. 65]. Саме на це спрямована й діяльність І. Яцканина, котрий навіть у важких економічних умовах намагається видавати часопис вчасно (наразі це місячник) та завжди підбирає цікаві та актуальні матеріали до таких рубрик журналу як «Твій ровесник», «Пізнавайте своє минуле», «Знайомтесь», «Співайте з нами», «Мандрівка з „Веселкою”», «Чи знаєте, що...», «У світі казок» тощо. Прозаїк знайомить читачів із здобутками художньої літератури як українських авторів, так і зарубіжних.

Зазначимо, що окрім редакторської діяльності література для дітей перебуває у полі зору І. Яцканина і як перекладача. Він перекладає зі словацької українською книги Юліуса Балца «Гороб'ячий король» (2009), Станіслава Штепки «Ластівчані казки» (2012) та повість Рудольфа Яшика «Попеляста ворона» (2021). Літературознавиця Тетяна Ліхтей, аналізуючи переклади письменника, влучно підмітила, що «Услід за словацькими прозаїками І. Яцканин зумів розшифрувати код дитячого дивосвіту. Твори читаються легко, сприймаються і завоюються без особливих зусиль, хоча й зрозуміло, що за всім цим стоїть відповідальна, копітка праця» [Ліхтей 2012, с. 199].

У 2000-х рр. прозаїк повертається до написання оригінальних творів для дітей. Так, у 2006 р. у Пряшеві виходить друком невеличка збірка оповідань «Чарівний рюкзак», а в 2013 р. в ужгородському видавництві «ТІМРАНІ» та київському «ВЕСЕЛКА» побачила світ книга більшого формату «Мій дід Робінзон», яка містить твори з попередніх двох видань. Найновішим твором автора для дітей є повість «Капітан із Залізної гори», яка побачила світ теж в ужгородському видавництві «ТІМРАНІ» в 2022 році, хоча працювати над нею митець розпочав понад десятиріччя тому.

Проза автора для дітей репрезентована реалістичними, певною мірою автобіографічними оповіданнями. Персонажами оповідань виступають діти, які зображені як «реальні» онуки – Наталка, Бориско та Іванко (принагідно відзначимо, що в прозаїка двоє дітей – донька Наталка та син Іван, та двоє онуків. Як відзначив в одному з інтерв'ю сам автор, «Онуки Бориско та Іванко – це окремих вимір у

моєму житті. Люблю їх за атмосферу, за світло, яке постійно вносять у наші будні, за підтримку моїх творчих зусиль» [Гаврош 2012]). Тож міркуємо, що спочатку для дітей, а згодом вже для онуків прозаїк і створив свої оповідання та певно вони й стали прототипами його персонажів.

Твори І. Яцканина призначені для молодшого шкільного віку, однак їхня настроєвість та напрям думок будуть зрозумілими радше дорослішими читачами, котрі за простими образами та нехитрими історіями пізнають реальні життєві історії та відчують смуток, що проймає майже кожен текст. Загалом оповідання письменника для дітей втілюють ту ж думку, яка притаманна усій творчості І. Яцканина: «У житті більше суму, ніж радості» [Гаврош 2012]. Цю тезу простежуємо в образах усіх старших персонажів творів, у той час як діти змальовані автором як довірливі та надзвичайно допитливі, які зачаровуються найпростішими речами. Як зазначив письменник, «Дитинство – це час, коли вас охоплює безмежна радість пізнання. Було таке, що читаючи книжку на рідній ниві, її сюжет я вмонтовував у своїй уяві у ряшівську місцевість» [Гаврош 2012] і саме така радість від пізнання найближчого навколишнього світу й простежується в оповіданнях І. Яцканина та в уяві читача виникають образи невеликого села, хати, лісу, потічка, річки, поля тощо. Сюжети оповідань розгортаються у межах реального світу, якому представники старшого покоління намагаються надати утаємниченого, цікавого сенсу.

Увесь творчий доробок прозаїка пройнятий любов'ю до рідного простору, який осмислюється як духовна категорія існування людини, що детально простежено нами у науковому дослідженні [Талабірчук 2019, с. 7–74]. Твори для дітей не стали винятком і власне із знайомства з рідним простором починається і пізнання дитьми світу, що вдало відображено в оповіданні «Біля млина нема броду», яке розпочинається діалогом між Наталкою та батьком:

«– Тату, чого ми світ тільки з твого села пізнаємо? – питає Наталка вранці, коли я поставив на стіл горнятко з перевареним молоком.

– Бо мені здається, – кажу й думаю, як їй відповісти, – що з мого села світ починається» [Яцканин 2013, с. 56]. Тож мала Батьківщина і є тим духовним осердям з якого усе має початок, вона формує в людині певне світовідчуття, яке та несе немов ліхтар попереду себе та освітлює ним весь свій подальший життєвий шлях. У цьому контексті пригадуються міркування філософа С. Кримського про те, що «духовність дає змогу особистості обертати засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе» [Кримський 2008, с. 350], тож висновуємо, що пізнання дитьми свого рідного простору водночас сприяє знайомству із довколишнім світом та скеровує їх на самопізнання. Кожна людина, яка трапляється дитині у тому рідному просторі, виступає одразу мудрим наставником, котрий посередництвом своїх історій-казок, які часто є відголосками реально пережитого власного досвіду, намагається передати молодшим свої знання. Таким мудрецем виступає в згаданому уже

оповіданні шофер автобуса, якого оповідач називає Андерсеном, бо ж він *«скоріше нагадує сільського мудреця, ніж звичайного собі шофера»* [Яцканин 2013, с. 57] та млинар дядько Осиф, дядько Юрко з оповідання «Пес, що вгадував погоду», дядько Михайло та дядько Василь з оповідання «Гора горі не пара», Адмірал з оповідання «Дві річки й Адмірал», дід Іван з твору «Багатоголоса ріка» та власне кожен персонаж, що його у творах названо дід. Прикметно, що поєднує цих персонажів екзистенційна ситуація самотності, яка також є одним із характерних мотивів прози І. Яцканина.

Особливо яскраво цей стан переживання самотності відображено в оповіданні «Дві річки й Адмірал». Головними героями твору є два хлопчики – Іванко та Бориско, котрі наважилися потоваришувати із старим морським вовком Андрієм Бандурою, якого усі звали Адміралом. У оповіданні зображено ситуацію самотності чоловіка, яка була пов'язана з його відлюдкуватістю та невмінням виражати емоції, бо ж попри те, що дітей він любив, однак прямо не проявляв свою приязнь: *«Коли хлопці підійшли до колиби, Адмірал зрадив, хоч, звичайно, не подавав виду, б ж не личить Адміралу плескати у руки на radoцах»* [Яцканин 2013, с. 24]. Життя чоловіка було сповнене таємницями, принаймні таким воно видавалося односельцям, що робило його дуже цікавим для хлопчиків. Вони вбачали у ньому мудрого старця, котрий знає відповіді на усі їхні нехитрі питання, на кшталт де його адміральська шапка, чому в них дві річки у селі, хто викопав криницю, чому в нього чорний палець тощо. Відповідаючи на питання дітлахів, Адмірал пригадував життя та передавав свій досвід, знання та любов до мандрів, до пізнання невідомого їм світу моря, океану, островів. Проте відповіді чоловіка рідко бували прямими, часто він щось недоговорював чи не пояснював, таким чином мовби даючи дітям можливість самим збагнути важливість почутого. Так само таємничим чином Адмірал й покинув свою хагину й улюблену лавочку над рікою, лише натякнувши напередодні хлопцям, що збирається відплити й нібито має шифкарту. Куди й з якою метою звісно не повідомив і зникнення його в селі ніхто, окрім двох хлопців, не помітив. Тож кінцівка твору залишається відкритою: чи дійсно чоловік помандрував? Чи не були його слова про намір відплити завуальованою вказівкою на те, що він збирався вчинити насправді самогубство? Оповідання завершується промовистою деталлю – на звичному місці Адмірала панує тиша, а верба скидає листя у річку: *«А вітерець слідом за ним розгойдував верби, які на знак згоди скинули жмут листя у річку. Вона ніби прискорила свій плін і понесла ті листки-листки Адміралові»* [Яцканин 2013, с. 34].

У тексті оповідання важливе місце займають й описи природи, зокрема образ водної стихії. Автор багато уваги приділяє зображенню саме річок, потічків, показуючи їхню красу, а разом з тим і небезпеку, яку вони можуть становити. Так, в аналізованому оповіданні вже в назву твору винесено образ річки та особливість села, бо ж одразу має їх дві. Опис річок викликає в уяві асоціації із живою та мертвою

водою. Так, та річка, яка текла посеред села й була річкою для усіх, виступає наче сумною або ж мертвою: *«Хтось нею сльози й благання за водою пускає, інші біль свій виливають, але, здається, від цього ні тим, ні цим не легше»* [Яцканин 2013, с. 23]. Інша ж річка, яка є схованою від людських очей та тече поза хатами – *«чистесенька, як дитяча сльоза. Ніхто із селюків не наважився її чимось засмутити»* [Яцканин 2013, с. 24]. Отже, саме людські вчинки, на думку автора, наділяють воду певними якостями, то ж і не дивно, що в другій *«річці риба аж кишила. Її тут було стільки, що інколи заважала воді текти»* [Яцканин 2013, с. 24]. Про непростий характер першої річки дізнаємося із оповіді Адмірала про те, як вона вийшла з берегів. Моряк розповів хлопцям історію про весняну повінь, яка вже підійшла вприпу до сільських хат, і тоді його прапрадід пішов до старенької жіночки, яка мешкала аж під лісом у хатині, збудованій без жодного цвяшка, просити про допомогу. Жінка у чорній хустині вийшла на міст посеред села та прошепотіла дивні слова й кинула зілля у воду, після чого річка подалася назад. Однак по цьому люди почали мріяти про лагідну та спокійну річку, якою й стала друга.

Образ водної стихії перебуває й у центрі оповідання «Багатоголоса ріка». Цей твір можемо віднести до настроєвих, які не мають якихось повчальних смислів, але добре відтворюють певні життєві ситуації. Письменник описує буденний дощовий день, коли дощ ллє вже кілька днів поспіль, а малий онук Бориско не знає, як себе розважити. Дід Іван намагається звернути увагу хлопчика на музику дощу, тихенько виводить його на горище, яке для нього сповнене спогадів, дослухається до стукоту дощу по стрісі. Дід повчає малюка: *«Вода воду несе і нас з собою забирає»* [Яцканин 2013, с. 19]. Оповідання зіткане з нехитрих діалогів діда й онука, оповідь ведеться природньо, як звичайна бесіда, яка плавно переходить з однієї теми на іншу. Зрештою хлопець засинає під колискову, яку йому шепоче річка.

З подібної розмови Наталки з батьком та дідом зіткане й невеличке оповідання «Всі потічки в море хочуть», де центральним персонажем оповіді теж виступає річка та її потічки. Буденна для села подія – сінокіс – перетворюється для Наталки в історію знайомства з навколишнім світом.

Загалом можемо відзначити, що І. Яцканин вкраплює описи природи в кожне оповідання для дітей. Так, лісові пейзажі наповнюють твір «Гора горі не пара», де на шляху Бориска до річки, яка тече не вниз, а вгору зустрічаються різні кущі та дерева: *«Проходу в лісі створювали буки. Цієї пори листя вже не створювало, як навесні, велике зелене дзеркало, в якому хотіли себе бачити усі мешканці. Багатьом з них це було зависоко. У ці осінні дні єдина для них розрада – придивитись до нього, бо жовтогаряче листя падало їм до ніг»* [Яцканин 2013, с. 37]. Описами лісу та грибів сповнене оповідання «Грибку, де твоя шапочка?».

Є в доробку І. Яцканина й оповідання про тварин – «Не кожушок, а мене рятуйте». У творі йдеться про лисицю, яка з голоду пішла в село красти

курчат, однак дорогою погналася за зайцем, якого зрештою підстрелив мисливець. Рятували Вухатого їжак, білка та миші. І зрештою знайшов його Бориско та відніс додому. Вилікувавши зайця, відпустив його на волю. Тож оповідання вчить дітей любити тварин та доглядати за ними.

Детальними описами карпатських пейзажів наповнена й повість «Капітан із Залізної гори». Казкова природа рідних автору гір стає ніби ще одним персонажем твору, наповнюючи кожен сторінку тексту особливою атмосферою. У повісті простежуємо майстерність І. Яцканина у реалістичному зображенні довколишнього світу, адже він вміє передати словом за допомогою лаконічних художніх деталей, часто порівнянь, і саму атмосферу зображуваного явища чи події: «Однак буває, що над смерековими лісами, які з усіх сторін обступають село і нагадують військо, вже готове до бою, щось ворушиться, повільно спускається долу, розтинаючи перстень вічно зеленої хвої. Ні, це не чужинці насуваються, це лише тітьма помалу огортає. Вона, насамперед, ніби пристосовується до сільських хат, її колір спочатку темно-синій, пізніше наближається відтінком до кори дерев... Тьма стає дедалі більш коричневою. В одну мить нагадує згусток смоли, в яку хтось ніби влив діжку пізньої роси, але поступово густішає, широкою чорною хусткою огортає усе село» [Яцканин 2022, с. 5].

У повісті також відчутна притаманна усім творам автора залобленість персонажів у власний рідний простір. Так, головний герой повісті Капітан завжди спускається у село з того боку, де ще мешкає його рідня. Образ Капітана поданий у реалістично-казковому дусі: «у чоботах з високими халявами, за широким поясом навхрест два пістолети, на плечах торби, на голові, не розберешся, чи то дивна шапка, чи то покривлений, пожмаканий капелюх з довгими крисами над очима. Він високий (...) Навколо нього, скоріш біля ніг коня, повзе туман, мов триголовий змії, якого ще не бачиш, але вже знаєш, що він є» [Яцканин 2022, с. 6]. Реалістичності оповіді сприяє показ Капітана як парубка, котрий має кохану Ганусю та діда Івана, до яких він навідується зрідка під покровом ночі, тож розуміємо, що йому притаманні ті ж почуття, які відчувають і звичайні люди. Казковості повісті надають розповіді про відьом, описи їхнього шабашу та вміння Капітана знаходити з ними спільну мову, бо ж він буцімто бачив в ніч на Івана Купала цвіт папороті, що й зробило його невидимим та дало йому знання про усе на світі. Оця невидимість, вміння прослизнути непоміченим наділяють

його таємничою силою та створюють ореол загадковості: «Капітана ніхто не бачив. А як побачив би, то злякався, адже таке диво у цих краях рідко хто зустрічає. Бо ж він дуже високий і сильний чоловік, як гляне з-під чорних брів, то не лише усмішка на устах замерзне, але й молоко скисне...» [Яцканин 2022, с. 7]. У такій дещо гіперболізованій постаті Капітана та його діяч відчуваються й натяки на фольклорний образ славного опришка, адже він стає на захист селян, коли граф хоче забрати від них їхні землі. Пригоди у творі починаються саме з моменту крадіжки паперів, які зберігав дід Іван у скрині на горищі. Капітан як справжній лицар та захисник знедолених зібрав своїх сімох друзів та вирішив на пошуки злодіїв: «Щоб не бути відлюдником, зібрав хлопців-однорудців, які справедливість наздоганяють... Не мастки, але щоб кривда людям не чинилась» [Яцканин 2022, с. 31]. У повісті наявний ще один елемент у дусі опришківства – Залізна гора, вхід до якої знають лише Капітан та його друзі. Також головний герой має і таємну схованку в лісі – колибу, двері якої відчиняються лише завдяки спеціальному механізму. Капітан легко ловить злодіїв та розправляється з ними у дещо романтичному ключі – просто відпускає на волю. Пригодницька повість «Капітан із Залізної гори» написана дещо в наївному стилі, тож цікавою вона буде для дітей молодшого шкільного віку. Влучним є спостереження С. Федаки, що ця «повість – про минуле, яке не минає, саме таке і стає історією, навечно залишається у людській пам'яті, переходить у фольклор і літературу» [Федака 2022].

Висновки. Сучасна література для дітей українського зарубіжжя, а саме Словаччини, репрезентована багаторічною діяльністю І. Яцканина як редактора дитячого журналу «Веселка», так і його оригінальними творами. Письменник у збірках оповідань для дітей молодшого шкільного віку зосереджується на реалістичній прозі. Стильовими ознаками його творів є любов до рідного простору, до малої Батьківщини, сприйняття зовнішнього світу крізь призму пізнання найближчого оточення, психологізм у зображенні старшого покоління, яке виступає носієм життєвої мудрості, настроєвість, акцентування уваги на описах природи. У повісті «Капітан із Залізної гори» простежується синтез казкового та реалістичного зображення. У образі головного персонажа відчутним є вплив образу народного героя-опришка, котрий бореться за соціальну справедливість. Події в повісті розгортаються у рідній для автора твору місцевості, що надає текстові відчуття історичної правди.

Література

1. Гаврош О. Іван Яцканин: «Майбутнє української літератури Словаччини залежить від України». 2012. URL: <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/94919-Ivan-IAtskanyn-Maibutnie-ukrainskoi-literatury-Slovachchyny-zalezhyt-vid-Ukrainy> (дата звернення: 12.06.2023).
2. Ганудель З. Дитяча преса «Веселка» – у минулому, сьогодні і завтра. *Дукля*. 2004. № 5. С. 63–67.
3. Качак Т. Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 161–165.
4. Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
5. Ліхтей Т. Словацька проза в перекладі Івана Яцканина. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород, 2012. Випуск 27. С. 197–199.

6. Талабірчук О. Horror vacui. Поетика художнього світу Івана Яцканина: монографія. Ужгород: ТИМПАНИ, 2019. 160 с.
7. Федака С. Залізний стрижень Карпат. 2022. URL: <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/221629-Zaliznyi-stryzhen-Karpat> (дата звернення: 15.06. 2023).
8. Яцканин І. Мій дід Робінзон. Ужгород-Київ: ТИМПАНИ, ВЕСЕЛКА, 2013. 72 с.
9. Яцканин І. Капітан із Залізної гори. Пригодницька повість. Ужгород: ТИМПАНИ, 2022. 56 с.

References

1. Havrosh O. (2012) Ivan Yatskanyn: «Maibutnie ukraïnskoi literatury Slovachchyny zalezhyt vid Ukrainy» [Ivan Yatskanyn: «The future of Ukrainian literature in Slovakia depends on Ukraine»]. URL: <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/94919-Ivan-IATskanyn-Maibutnie-ukraïnskoi-literatury-Slovachchyny-zalezhyt-vid-Ukrainy> [in Ukrainian].
2. Hanudel Z. (2004) Dytiacha presa «Veselka» – u mynulomu, sohodni i zavtra [Children’s press «Veselka» - in the past, today and tomorrow]. *Duklia*. № 5. S. 63–67 [in Ukrainian].
3. Kachak T. (2017) Suchasna ukraïnska literatura dlia ditei ta yunatstva yak zmist literaturnoi osvity [Modern Ukrainian literature for children and youth as the content of literary education]. *Hirska shkola Ukraïnskykh Karpat*. № 17. S. 161–165 [in Ukrainian].
4. Krymskyi S. (2008) Pid syhnaturoiu Sofii [Under the signature of Sofia]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 367 s. [in Ukrainian].
5. Likhtei T. (2012) Slovatska proza v perekladi Ivana Yatskanyna [Slovak prose translated by Ivan Yatskanyn]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filohiia. Sotsialni komunikatsii*. Uzhhorod. Vypusk 27. S. 197–199 [in Ukrainian].
6. Talabirchuk O. (2019) Horror vacui. Poetyka khudozhnoho svitu Ivana Yatskanyna [Horror vacui. Poetics of the artistic world of Ivan Yatskanyn]. Monohrafiia. Uzhhorod: ТИМПАНИ. 160 s. [in Ukrainian].
7. Fedaka S. (2022) Zaliznyi stryzen Karpat [Iron core of the Carpathians]. URL: <https://zakarpatty.net.ua/Blogs/221629-Zaliznyi-stryzhen-Karpat> [in Ukrainian].
8. Yatskanyn I. (2013) Mii did Robinzon [My grandfather is Robinson]. Uzhhorod-Kyiv: ТИМПАНИ, ВЕСЕЛКА, 2013. 72 s. [in Ukrainian].
8. Yatskanyn I. (2022) Kapitan iz Zaliznoi hory [Captain from Iron Mountain]. Pryhodnytska povist. Uzhhorod: ТИМПАНИ. 56 s. [in Ukrainian].

MODERN LITERATURE FOR UKRAINIAN CHILDREN ABROAD (Based on the Stories of Ivan Yatskanyn)

Abstract. This is the first time when it is researched the social and creative life of the prominent representative of Ukrainian literature abroad, namely Ivan Yatskanyn, who is the Chief of the Union of Ukrainian Writers of Slovakia) and whose biography is related to children’s literature. He is in charge of the children’s press of Ukrainians in Slovakia since 1999 being the editor of the children’s magazine “Veselka” (Rainbow). He selects material for the monthly press in such a way in order to develop children’s knowledge about Ukrainian culture, customs and literature.

Even though I. Yatskanyn is the author of three collections of short stories for children “Natalka is not crying anymore” (1988), “The magical backpack” (2006), “My Grandfather Robinson” (2013) and the adventure story “The Captain from the Iron Mountain” (2022), there was no research or analysis of these works done yet. This fact encourages and motivates the relevance and the aim of this article, which is to analyze and discover the main components of I. Yatskanyn’s artistic works for children. There were used biographical, cultural-historical and aesthetic methods of research in this article, as well as the method of figurative and ideological-thematic analysis.

During the research it was determined that the writer’s prose for children is represented by realistic, and to a certain extent autobiographical stories, which are considered for elementary school age. Generally the writer’s stories for children fulfill the same concepts that are typical for the entire artistic world of the writer. What is really important to the author is the topos of the “native space” and the inhabiting people, particularly the older generation, which is depicted as a kind of wise men. Traditionally, the plots of the stories unfold within the framework of the real world, to which the representatives of the older generation try to give a mysterious, interesting sense. The remarkable fact is that these older protagonists are being in an existential situation of loneliness, which is also one of the distinctive image and motive of I. Yatskanyn’s prose.

It was also investigated that a significant place in the stories for children is dedicated to descriptions of nature, particularly the image of the water (“The mill has no ford”, “Two rivers and the Admiral”, “Many-voiced river”, “All streams want to a sea”) and forest landscapes (“A mountain is not a pair to a mountain”). The adventure story “The Captain from the Iron Mountain” has a deviation from the short stories volume and from absolutely realistic prose, because fantastic and realistic elements are mixed, which is primarily recognized in the image of the protagonist of this work.

Keywords: Ivan Yatskanyn, children’s literature, short stories, realistic prose, story.

© Талабірчук О., 2023 р.

Оксана Талабірчук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; okšana.talabirchuk@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-9323-1390>

Oksana Talabirchuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Hungarian Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; okšana.talabirchuk@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-9323-1390>

здобутком закарпатоукраїнської літератури. Стверджує, що на прикладі поетичної творчості В. Гренджі-Донського видно, як розвивався його могутній стихійний талант, як оволодівав він лексикою сучасної української літературної мови, опановував розмаїття сучасних поетичних форм» [Мишанич 1997, с. 161]. Прослідковуючи творчу еволюцію В. Гренджі-Донського, О. Мишанич слушно відзначив, що поет переходив поступово від наслідування народної пісні «до власних оригінальних поетичних і образних структур, привносив у поезію соціальний зміст, свідомо ставив своє поетичне слово на службу соціального і національного визволення краю» [Мишанич 1997, с. 16].

О. Мишанич не оминув увагою прозову творчість В. Гренджі-Донського довоєнного часу. Малій прозі письменника, а це оповідання, нариси, репортажі, дає лаконічну оцінку, за якою вони – важливий художній документ «про життя дорадянського Закарпаття». Про В. Гренджу-Донського як майстра реалістичного оповідання, зазначає О. Мишанич, свідчить збірка оповідань «Назустріч волі». До глибокого аналізу творів збірки літературознавець не вдається, обмежується лаконічним визначенням змісту: «у них відтворена картина революційних подій на Закарпатті у 1918–1919 рр. В. Гренджа-Донський змалював загальне революційне піднесення народу, описав героїчні будні Гуцульської республіки, яка зустріла окупантів опором» [Мишанич 1997, с. 155]. Основну увагу дослідник зосереджує на повістях «Ілько Липей – карпатський розбійник» (1936) і «Петро Петрович» (1987).

О. Мишанич зазнає, що повість «Ілько Липей – карпатський розбійник» написана відразу за слідами подій і під впливом роману чеського письменника Івана Ольбрахта «Микола Шугай, розбійник», у якому розповідається про таку ж долю героя-одинака з тієї ж Міжгірщини, лише події відбуваються на півтора десятиліття раніше» [Мишанич 1997, с. 156].

Заслугою прозаїка О. Мишанич вважає відтворення письменником широкої картини верховинського життя початку 30-х років, його розуміння «розбійницька» тематика, розкриття тих обставин, що штовхнули «звичайного селянина до розбою». Літературознавець зауважує, що «з автором можна в чомусь не погодитись, але йому не можна не вірити, бо він не збирав і не «вивчав» цей матеріал з літератури і народних уст, а жив ним, верховинське життя було для нього не літературною романтикою, а реальними тяжкими буднями, трагедією селян та лісорубів» [Мишанич 1997, с. 157].

Для повісті «Петро Петрович», зазначає О. Мишанич, В. Гренджа-Донський обрав «складний період в історії Угорщини і Закарпаття, коли вимерла династія Арпадовичів і з-поміж трьох претендентів на угорський престол ... переміг за підтримкою папи римського Боніфация VIII неаполітанський князь Карло Роберт» [Мишанич 1997, с. 157]. Передавши історичну основу повісті, О. Мишанич зауважує, що В. Гренджа-Донський запозичив деякі історичні дані про цей період із праці

відомих істориків (М. Грушевського, В. Паговського, В. Гаджеги), використав народні перекази, але він не прагнув «історично достовірно відтворити давноминулі часи». «Він брав якийсь напівлегендарний чи напівісторичний епізод з минулого і повністю ставив чітко на службу сучасності, вкладав у нього ідею, якою служив сучасній йому політичній боротьбі» [Мишанич 1997, с. 158].

Коли, за словами О. Мишанича, «місцеві профашисти почали вести посилену пропаганду за відторгнення Закарпаття від Чехословаччини і приєднання до Угорщини» [Мишанич 1997, с. 158], В. Гренджа-Донський доказував, що ще у XIV столітті, частина краю входила до Галицько-Волинського князівства. «Він прагнув показати безперервність історичної традиції свого краю, його єдність з усім українським народом, як у сучасному, так і в минулому» [Мишанич 1997, с. 158].

Серед важливих публікацій В. Гренджі-Донського довоєнного часу особливе місце займає щоденник «Щастя і горе Карпатської України», де зібрані свідчення злочинів угорських фашистів. О. Мишанич слушно зазначає, що цих живих свідчень, зібраних письменником-патріотом, не може замінити жоден документ, «вони творять широку панораму національного пробудження українського Закарпаття, його шлях від підкарпатських русинів до закарпатських українців, до своєї української державності» [Мишанич 1997, с. 159].

У довоєнний період В. Гренджа-Донський написав кілька драматичних творів. О. Мишанич згадує їх, але детально не розглядає, очевидно, не вважає, що вони є помітним художнім явищем.

Серед драматичних творів повоєнного часу позитивно оцінює цикл оригінальних драматичних поем, у яких письменник опрацьовував, за його словами «історичні та фольклорно-етнографічні теми, звертався до різних періодів історії Закарпаття від давнини до сучасності, намагаючись простежити історичну традицію місцевого українського населення зафіксувати його міфологію, звичаї, пісенну культуру, відтворити його боротьбу за єдність з усім українським народом» [Мишанич 1997, с. 161]. До детального аналізу драматичних творів В. Гренджі-Донського О. Мишанич не вдавався, зазначивши, що вони не були вчасно опубліковані, не мали сценічного життя, фахової літературної критики».

У загальних рисах характеризує дослідник і повоєнну поезію В. Гренджі-Донського, зазначає, що поет «намагається поетично відтворити ті зміни, що сталися на Закарпатті після визволення, поринає спогадами в часи буремної молодості і революційної боротьби 1918–1919 рр. на Закарпатті» [Мишанич 1997, с. 160–161]. Він підкреслює щирість, безпосередність висловлених почуттів автора, але зауважує, що «ця поезія хибує на описовість, декларативність, образну одноманітність, як і вся тогочасна українська поезія Закарпаття і Східної Словаччини» [Мишанич 1997, с. 161]. Ця думка О. Мишанича не викликає заперечень, свої найкращі поетичні твори В. Гренджа-Донський написав у довоєнний період.